

Hellema, D., *De Karel Doorman naar Nieuw-Guinea* (Amsterdam: Boom, 2005, 220 blz., €19,50, ISBN 90 8506 182 2).

In de historiografie wordt het optreden van Nederland met betrekking tot de Nieuw-Guineakwestie doorgaans beschouwd als de laatste autonome manifestatie op het politieke wereldtoneel. De weinig succesvolle vaderlandse handelwijze is nauw verbonden met de persoon van minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns (1952-1971). Hij meende de illusie in stand te kunnen houden dat Nederland ondanks het verlies van Indonesië dankzij Nieuw-Guinea nog steeds een middelgrote koloniale mogendheid was en als zodanig nog altijd in staat was een eigen (hoofd)rol te spelen op de internationale *bühne*. Het was een grove miscalculatie van de nieuwe machtsverhoudingen en een overschatting van de ware plaats van Nederland op het mondiale vlak. Niet alleen het bezit van Nieuw-Guinea versterkte echter het drogbeeld dat Nederland wereldwijd nog iets voorstelde. Ook een ander zinnebeeld van imperiale status en grandeur wekte die onjuiste impressie: het bezit van het vliegkampschip Hr. Ms. Karel Doorman. Dit marineschip behoorde tot de selecte categorie oorlogsbodems waarover alleen de grote mogendheden beschikten en als zodanig waande Nederland zich nog een van hen. Luns nu had een groot zwak voor de marine als symbool van militaire macht. Wat lag meer in de rede dan om de Karel Doorman in te zetten om het laatste restant van de Nederlandse koloniale aanwezigheid in Azië te behouden.

De Utrechtse hoogleraar in de geschiedenis van de Internationale Betrekkingen, Duco Hellema, heeft de verwickelingen rondom de uitzending van de Karel Doorman in 1960 tot onderwerp van een aparte studie genomen. Aan de hand van de politiek-diplomatieke complicaties rondom haar reis naar de Oost schetst hij de bezegeling van de teloorgang van Nederland als zelfstandige actor in de internationale politiek. Hellema heeft een uitstekende *case study* geschreven. Daarbij staat hij ook uitgebreid stil bij de Amerikaanse stellingname in deze kwestie. Nadat *Secretary of State* J. F. Dulles Luns in eerste instantie – zij het niet gepreciseerde – toezeggingen had gedaan omtrent Amerikaanse hulp in het geval van een militair conflict met Indonesië, kandelde na zijn dood in mei 1959 in Washington de opinie en ging de steun niet naar Nederland uit, maar naar Indonesië. Dit om te voorkomen dat het land in het communistische kamp terecht zou komen. In navolging van de VS zwakten vervolgens ook Groot-Brittannië en Australië hun steunbetuigingen aan Den Haag af, om deze uiteindelijk geheel in te trekken. Begin 1960 was het Luns duidelijk dat Nederland niet meer op militaire support van derden zou kunnen rekenen als het op vechten aankwam. Hoewel hij zich realiseerde hoe zwak hij stond, deed Luns het echter naar Djakarta toe voorkomen nog altijd over substantiële Amerikaanse steungaranties te beschikken. Zolang Washington deze suggestie niet openlijk weersprak omdat men Indonesië niet wilde aanmoedigen de militaire weg te bewandelen, kon Luns zijn politieke spel blijven spelen, zij het dat die nu louter op bluff was gebaseerd. Hij deed dit met verve, zelfs ook tegenover zijn eigen collega-ministers. Hij spiegelde de

ministerraad een rooskleuriger situatie voor dan feitelijk het geval was. Hellema toont opmerkelijk genoeg enig begrip voor dit bedenkelijke optreden van Luns. Als *Real*-politicus restte hem immers geen andere optie dan *make believe* om Indonesië te pareren. Om daadkracht en vastberadenheid te tonen, drong Luns aan op het sturen van de Karel Doorman naar Nieuw-Guinea. Ondanks alle bedenkingen liet de regering zich tot dit ‘gewaagde avontuur’, zoals PvdA-oppositieleider J. Burger de missie betitelde, overhalen. Naar buiten toe werd gesuggereerd dat het louter om vlagvertoon ging teneinde de bewoners van Nieuw-Guinea te bemoedigen. De ware bedoeling van deze noodgreep was evenwel om de defensie van het gebied te versterken en zo Soekarno en de wereld – speciaal de VS – te kennen te geven dat Nederland zich niet zonder slag of stoot gewonnen zou geven. Hellema maakt duidelijk dat het besluit inzake het zenden van de Karel Doorman in deze politieke setting alles behalve een onschuldige uiting van imponeergedrag was, maar een daad van grote symbolische betekenis en één met zware politieke implicaties. Bedoeld om de Nederlandse diplomatiek-politieke en militaire positie *vis à vis* Indonesië te versterken, bewerkstelligde de uitzending van het oorlogsschip evenwel juist het tegenovergestelde. Zo was de Amerikaanse regering door Luns bewust niet gekend in het besluit om de Karel Doorman op wereldreis te sturen, wat de toch al gespannen relatie met de VS bepaald niet bevorderde. Soekarno op zijn beurt greep de komst van het vliegkampschip aan om de diplomatieke betrekkingen te verbreken en zette zo de boel op scherp. Op inzichtelijke wijze zet Hellema uiteen hoe de meeste landen die de Karel Doorman op zijn tournee aanded in grote verlegenheid werden gebracht en zich in allerlei bochten wrongen om maar niet geassocieerd te worden met steun aan Nederland. Het meest pijnlijk was de weigering van Japan om het schip toe te laten. Tokio viel Nederland openlijk af en benadrukte aldus het Nederlandse diplomatieke isolement.

Na haar opwachting in Nieuw-Guinea te hebben gemaakt, keerde de Karel Doorman vervolgens via Latijns-Amerika terug naar Nederland. De zeven maanden durende wereldtour werd door het thuisfront afgeschilderd als een succes, maar ingewijden wisten wel beter. De gok had verkeerd uitgepakt en de missie was uitgemond in een grote diplomatieke mislukking. De opvatting dat Nederland uitsluitend door Amerikaans toedoen Nieuw-Guinea heeft moeten afstaan, verdient dankzij Hellema’s mooie reconstructie bijstelling. Luns heeft het machtsspel bepaald niet zo kundig gespeeld als hij het heeft willen doen voorkomen. Door het inzetten van de Karel Doorman en een zwakke regie heeft hij de toch al wankele Nederlandse positie alleen nog maar verder ondermijnd. Als zodanig is Luns in nog belangrijker mate dan men al dacht, ook zelf debet geweest aan de uiteindelijke nederlaag.

Hans Meijer

Dijkenbouwers of rustverstoorders? De Vlaamse graven en de strijd tegen het water in de laatmiddeleeuwse Vlaamse kustvlakte (veertiende-zeestiende eeuw)

TIM SOENS

Laatmiddeleeuwse vorsten en waterstaat in de Nederlanden: een merkwaardige paradox

Van Calais in Noord-Frankrijk tot diep in Zeeuws-Vlaanderen treft men langs de hele Vlaamse kust historische dijktracés aan die luisteren naar de naam ‘Graafjansdijk’, genoemd naar de vermeende opdrachtgever en bouwheer, graaf Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië van 1404 tot 1419, die deze dijk na de grote Sint-Elisabethsvloed van 1404 zou hebben laten aanleggen.¹ Historici hebben hun oorspronkelijke opvatting met betrekking tot een homogene ontstaansgeschiedenis, één dijkversterking aangelegd op initiatief van graaf Jan zonder Vrees, nooit echt gewijzigd, ondanks de talrijke nuances die vanuit historisch-geografische hoek in dat beeld zijn aangebracht.² In dit artikel willen we niet zozeer aantonen dat Jan zonder Vrees nooit opdracht gaf tot de aanleg van deze concrete dijk — in de recent uitgegeven ordonnanties voor de regeringsperiode van de hertog is daar alvast geen spoor van terug te vinden³ — als wel dat een dergelijk vermeend initiatief geheel haaks zou staan op het

¹ R. Blanchard, *La Flandre. Etude géographique de la plaine flamande en France, Belgique et Hollande* (Duinkerken, 1906) 181-182; G. Dept, ‘Etude critique sur la grande inondation à la côte flamande (19 novembre 1404)’, in: *Etudes dédiées à la mémoire de Henri Pirenne* (Brussel, 1937) 123. De Graaf Jansdijk waarvan sprake in de titel van het synthesewerk van A. de Kraker, H. van Royen, M. De Smet, ed., ‘*Over den Vier Ambachten*’. 750 Jaar Keure, 500 jaar Graaf Jansdijk (Kloosterzande, 1993), doelt dan weer op de Landdijk van de Vier Ambachten, die vanaf 1494 tussen Terneuzen en Boekhoute werd aangelegd, en vanaf de zeventiende eeuw eveneens oneigenlijk met de term Graaf Jansdijk werd aangeduid. Voor de betekenis van de Sint-Elisabethsvloed van 1404, zie recent: T. Soens, H. van Engen, ed., ‘Mens, water en landschap. De Sint-Elisabethsvloed van 1404’, *Tijdschrift voor waterstaatsgeschiedenis* (Thema-nummer; 2005) 2.

² M. K. E. Gottschalk, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen* (Assen, 1983²) I, 204-206; M. Coornaert, *Knokke en het Zwin, de geschiedenis, de topografie en toponymie van Heist met een studie over de Eiesluis* (Tielt, 1976) 39-41, 377; zie ook A. Janssens, ‘Enkele bedenkingen in verband met het ontstaan van de Graaf Jansdijk voor de watering van Eiensluis’, *Rond de Poldertorens*, X (1968) 156-158; A. Verhulst, *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen* (Brussel, 1995) 63.

³ J.-M. Cauchies, ed., *Ordonnances de Jean sans Peur, 1405-1419* (Brussel, 2001).